

شهری خوارنی

نه‌نازیار/عسمهت نه‌مین خاله

ل سه‌رانسه‌ری دونیاییدا نرخین که‌رستین خوارنی به‌ره‌ف زیده بوونی دچن، له‌وما دی بینین ب کار هیننه‌ر ل کیشوه‌رین نه‌فریقا و ئاسیا و هتا نه‌ورویا زئی رۆژب رۆژ نرخین خوارنی به‌ره‌ف زیده بوونیه، له‌وما نه‌خوشیین دریز خایه‌ن ل سه‌رانسه‌ری دونیای دی چین و ل هنده‌ک جهان دی بیته قه‌یرانه‌کا ب ترس، چونکی زیده‌بوونا نرخین خوارنی دی هه‌لئاوسان (ئیفلاسیون) دبازاراندن چیبیت و نه‌ف خه‌لکی هه‌ژار شیان نابن تشتی بکرن، له‌وما ره‌وشه‌کا ئالۆز دی چیبیت ره‌وشا ترسی پتر دی ل ده‌وله‌تین رۆژ هه‌لاتا نافین چیبیت نه‌گه‌ر هه‌قه‌ر بکه‌ین دگه‌ل ده‌وله‌تین رۆژ ئافا، چونکی هه‌ر خیزانه‌ک ل ده‌وله‌تین رۆژ هه‌لاتا نافین داهاتی خو ٦٠-٩٠٪ ته‌رخان دکه‌ت بو که‌رستین خوارنی، لی ده‌وله‌تین رۆژ ئافا ١٠-٢٠٪ داهاتی خو ته‌رخان دکه‌ت بو که‌رستین خوارنی، له‌وما ل داهاتی شه‌ره تفه‌نگه بو په‌یداکرنا خوارنی، هه‌روه‌سا ل

ده‌وله‌تین نه‌فریقی دی گریت، هه‌روه‌سا هنده‌ک ده‌وله‌تین ئاسیا زئی و دبیت برس زئی چیبیت و تی‌کراییا برسی ژ (٧) خالان بگه‌هیته (٣) خالان وی ده‌می دی قه‌تلازی (عج) چیبیت و به‌ره‌فی دی یا ب زه‌حمه‌ت بیت ژ لایئ ریک‌خراوین نوکه د جیهانیدا و نرخین که‌رستین خوارنی زئی به‌ره‌ف زیده بوونی دچن ژ به‌رفان نه‌گه‌ران:

١- زیده‌بوونا نرخین گه‌نمی ل هه‌می جیهانی ژبه‌ر ئالۆزیا ئابووریا ده‌وله‌تان، چونکی ده‌وله‌تین پیشکه‌فتی ب تاییه‌تی نه‌میکا نه‌و رووبه‌ری نه‌ردی نه‌وان ته‌رخان دکر بو چاندنا گه‌نمی نوکه گه‌له‌ک ژ وی رووبه‌ری نه‌ردی دکه‌ته گه‌نمۆک ژ به‌ر پشکداریا گه‌نمۆکی بو چیکرنا (سوته‌مه‌نیی یا بایۆلۆجی) له‌وما چه‌ندایه‌تیا گه‌نمی کیم بوو و نرخ زیده بوو و بو زانین نرخ گه‌نمی ژ (٢٠٠) دۆلاران بو ئیک ته‌ن نوکه گه‌هشتیه (٧١٠) دۆلاران بو ئیک ته‌ن، چاقدیز وه‌سا هزر دکه‌ن کو نرخ گه‌نمی دپاشه‌روژیدا بگه‌هیته (١٠٠٠) دۆلاران بو ئیک ته‌نی.

٢- خرابیا سه‌قای دیونیای، کیمبوونا بارانی ل هنده‌ک جهان و چیبوونا لیمه‌شتان ل هنده‌ک جهین دی، هه‌روه‌سا چیبوونا بابه‌لیسکان ل هنده‌ک جهین دی، بو نمۆنه هه‌گه‌ر نه‌م به‌ری خو بده‌ینه ئۆسترالیا کو جهه‌کی گه‌له‌ک به‌ره‌مه‌ینه‌ره د جیهانیدا ژ به‌ره‌می گه‌نمی دی بینین مه‌زترین پیلا هشکاتی ل سالا چووی ب خو قه‌ دیت و نه‌ف پیلا هشکاتی ب خو قه‌ نه‌دیتبوو به‌ری (١٠٠) سالان هه‌ر چه‌نده ئۆسترالیا نووه‌مین ده‌وله‌ته د جیهانیدا بو به‌ره‌مه‌نیانا گه‌نمی.

٣- زیده بوونا بهایی په‌ترۆلا خاف و زیزی د جیهانیدا و فروتتا په‌ترۆلی ب دۆلاری بو نه‌گه‌را کیمبوونا بهایی

دۆلاری هه‌گه‌ر هه‌قه‌ر بکه‌ین دگه‌ل بووری، له‌وما شیانین کرینا جوته‌ری بیانی بو کرینا سوته‌مه‌نیی کیم بوون، نه‌فه‌زی ل دویف راپۆرتین ریک‌خراوا خوارنا جیهانی کو بهایی که‌رستین خوارنی ٤٥٪ نه‌و نه‌ه مه‌ین چوون زیده‌وون، ژ به‌ر هندی د دونیاییدا (٣٧) ده‌وله‌ت قه‌یرانا خوارنی لی چیبویه و (٢٠) ده‌وله‌تین دی چاقدیزی دانا سه‌ر که‌رستین خوارنی و نه‌ف چه‌نده یا به‌روه‌خته و پی دجیت ل پاشه‌روژی بیته دیارده‌کا به‌رده‌وام له‌وما وه‌سا دیاره چه‌ندین نه‌خوشی ل جیهانی چیبین.

٤- نه‌بوونا ئاساییشا خوارنی ل گه‌ل ده‌وله‌تین جیهانی ژ به‌ر هه‌بوونا چه‌ندین ئاریشان، هه‌روه‌سا نه‌چاره‌سه‌ریبوونا کیشا سیاسی یا نافخۆ.

بو زانین ده‌وله‌تین عه‌ره‌بی ب تنی (٣٥٠) ملیون فه‌دان نه‌ردی ب کیر چاندنی بهین هه‌نه، ژ وی نه‌ردی (٤٨) ملیون دۆنه‌م ل سه‌رانسه‌ری ئیراقی هه‌یه و نه‌ردی ب کیر چاندنی بهیت یی ئیراقی (١٢/٥) ملیون دۆنه‌م ل کوردستانی هه‌یه و ژ نه‌ردی کوردستانی زئی (٩٢٠٠٠) دۆنه‌م ل ده‌فرا ئامیدی هه‌یه کو ب کیر چاندنی بهیت، لی مخابن ریزه‌کا گه‌له‌ک کیم یا فی نه‌ردی هاتیه چاندن ژ به‌ر چه‌ند نه‌گه‌رین دیار.

٥- پشته‌فانیا ده‌وله‌تین پیشکه‌فتی بو چیکرنا سوته‌مه‌نیا بایۆلۆجی ژ به‌ره‌می گه‌نمۆکی ژبه‌ر بلندیا بهایی په‌ترۆلا خاف کو بو جارا ئیک‌یه بهایی په‌ترۆلا خاف بگه‌هیته (١٢٢) دۆلاران.

٦- زیده‌بوونا بهایی زبلی و گازه‌ویلی، چونکی چاندنا پیشکه‌فتی پیدفی ب وه‌زی هه‌یه بو به‌ره‌مه‌نیانا ده‌رامه‌تی، هه‌ر وه‌سا چاندن و دورین و شه‌گوه‌استنا به‌ره‌می ژ جهه‌کی بو جهه‌کی دی پیدفی ب سوته‌مه‌نیی هه‌یه.

٧- بو به‌ره‌مه‌نیانا پروتینی ناژه‌لی گه‌له‌ک ده‌وله‌تا پیدفی ب زیده‌بوونا توقی هه‌یه (دانی) بو نمونه به‌ره‌مه‌نیانا پارچه گوشته‌کی کو (١٠٠) کالۆری (سعا حراری) تیدا بیت پیدقیه ئالیکه‌ک بهیت به‌ره‌فکرنا بو ناژه‌لی کو (٧٠٠) کالۆری تیدا بیت.

٨- پلاندانانا په‌نکا نئقه‌ده‌وله‌تی کو هه‌رده‌م داخواز ژ ده‌وله‌تان دکه‌ت کو چاندن بهیته‌کرن بو هنارتنا به‌رده‌وام، دا درافی گران بهیتنه ب ده‌ستقه‌ئینان دا نه‌و ده‌وله‌تین هه‌ژار قه‌رزئی خو نه‌دا که‌ن، له‌وما قه‌یرانا خوارنی ل وان ده‌وله‌تان روی دده‌ت.

٩- زیده‌بوونا پلا گه‌رمی ددونیاییدا، ژبه‌ر رویدانا گرتنا گه‌رمی نه‌ف رویدانه وه ل هنده‌ک جهان دکه‌ت کو ب هزاران دۆنه‌مین نه‌ردی بهیتنه خرابکرن و ب به‌ره‌م نه‌هین.

١٠- زالبوونا ئایدیۆلۆجیی ل سه‌ر سیاسه‌تا ریالیست و خودان ژیر ل هنده‌ک ده‌وله‌تین دکتاتۆری.

١١- هه‌بوونا سیاسه‌تا لیکدانی ل نرخین که‌رستین خوارنی ژلایئ ده‌وله‌تین پیشکه‌فتیه بو نمونه نه‌ ل فره‌نسا و نه‌ ل ئۆکرانیا کو دوو ده‌وله‌تین به‌ره‌مه‌ینه‌ره‌ن بو چاندنا گه‌نمی چ کارگه‌هین بایۆلۆجی نه‌هاتینه چیکرن، لی بهایی گه‌نمی و که‌رستین دی یین خوارنی به‌ره‌ف زیده‌بوونیه.

چه‌ند پیشنیازه‌ک بو چاره‌کرنی:

١- هه‌می رووبه‌ری نه‌ردی نه‌وی ب کیر چاندنی بهیت بهیته چاندن ب تاییه‌ت ده‌رامه‌تی ستراتژی وه‌کی گه‌نم و گه‌نمۆک و جه‌ه و پاقله و (که‌لیکا هه‌سپی) و نيسک و نوکان.

٢- هندی چیبیت ده‌رامه‌ت نه‌هین ره‌وانه‌کرن بو ده‌وله‌تین دی د پارستنا ب کاره‌ینه‌ری ل ناف

خو بهیته‌کسرن بو نمونه: ل سالا (١٩٥٦) ئ گه‌نم و سویت ژ کوردستانی دگه‌هشته ئنگلته‌را هه‌ر وه‌سا ل سالتین هه‌شتیان که‌سکاتی ژ کوردستانی ده‌اته ره‌وانه‌کرن بو باشۆر و نافه‌راستا ئیراقی، لی مخابن نوکه هه‌یقانه بهایی (٥٠) ملیون دۆلاران بو هه‌ر سی پاریزگه‌هان هه‌ولیز، سوئیمانی، ده‌وک، که‌سکاتی ژ تورکیا و ئیرانی و سووریا و ئوردن ده‌ین نه‌فه ژ جهی داخیه.

٣- داخوایی ژ ده‌وله‌تین پیشکه‌فتی بکه‌ن بو نه‌چیکرنا سوته‌مه‌نیا بایۆلۆجی، چونکی کاره‌کی بی ره‌وشته و نه‌یی ره‌وايه .

٤- رووبه‌ری نه‌ردی بهیتنه چاککرن و دانه‌ویله بهیتنه چاندن.

٥- گه‌ورین د ره‌وشتی مروقیدا بهیتنه‌کرن دا به‌س خوارن بهیتنه زه‌عیکرن، چونکی نوکه گه‌له‌ک خوارنا مروقی ب هه‌روه دجیت ب تاییه‌ت ل ده‌وله‌تین پیشکه‌فتی.

٦- چیکرنا به‌نداقتین ئافی، دا ده‌رامه‌ت زیده‌تر بهیتنه چاندن.

٧- ریفورما کارین ئیداری بهیتنه‌کرن ب شیوه‌کی باش چونکی نوکه که‌سی هه‌زی نه‌ ل جهی هه‌زیه.

٨- ب کارئینانا جوړین توقی باش (پاش ماک) باشتر لی بهین بو نمونه نه‌گه‌ر چیه‌کی ئیک گۆلک ئینا سالانه ل ئۆسترالیا دی وی گۆلکی کوژن دا پاش ماکی چیلی باش ببیت به‌رده‌وام جیمک بهین.

٩- ژیده‌رین ئافی باشتر بهیتنه ب کارئینان ب ریکین زانستی وه‌کی ب کارئینانا ئافدانا دلۆپاندن و ره‌شاندن.

١٠- چاکسازیا سیاسی بهیتنه‌کرن ئانکو ده‌زگه‌هکرنا ده‌وله‌تی، چونکی سیاسه‌ت و ئابوور دوو تشتین ژک جودانه و ئابووریا ب هیز ئانکو وه‌لاتی ب هین.